

سئوالاتی پیرامون اهمیت شب قدر

خواننده محترم؛ باسلام و آرزوی قبولي طاعات و عبادات

متن حاضر با موضوع سئوالات مبتلا به نسل جوان در خصوص شب قدر تدوین و آماده سازی شده است. امید که به خواندن آن در جهت انتشار این مطالب شما نیز همت نمایید تا معارف حقه دین اسلام به صورت صحیح و منطقی در دسترس عاشقان قرار گیرد.

معنا و ماهیت حقیقی شب قدر چیست؟ این شب چه اهمیت دارد؟

«قدر» در لغت به معنای اندازه و اندازه‌گیری است.^۱ «تقدیر» نیز به معنای اندازه‌گیری و تعیین است.^۲ در اصطلاح «قدر» عبارت است از: ویژگی هستی و وجود هر چیز و چگونگی آفرینش آن.^۳ به عبارت دیگر، اندازه و محدوده وجودی هر چیز «قدر» نام دارد.^۴ بر اساس حکمت الهی در نظام آفرینش، هر چیزی اندازه‌ای خاص دارد و هیچ چیز بی‌حساب و کتاب نیست. جهان حساب و کتاب دارد، بر اساس نظم ریاضی تنظیم شده و گذشته، حال و آینده آن با هم مرتبط است.

استاد مطهری رحمه الله در تعریف قدر می‌فرماید: «... قدر به معنای اندازه و تعیین است ... حوادث جهان ... از آن جهت که حدود و اندازه و موقعیت مکانی و زمانی آنها تعیین شده است، مقدور به تقدیر الهی است». پس در یک کلام «قدر» به معنای ویژگی‌های طبیعی و جسمانی اشیاء است که شامل اندازه، حدود، طول، عرض و موقعیت‌های مکانی و زمانی آنها می‌گردد و تمام موجودات مادی و طبیعی را در بر می‌گیرد.

این معنا از روایات استفاده می‌شود؛ چنان که در روایتی از امام رضا علیه السلام پرسیده شد: معنای قدر چیست؟ فرمود: «تقدير الشيء طوله و عرضه»؛ «اندازه‌گیری هر چیز اعم از طول و عرض آن است».^۵ در روایت دیگر، این امام بزرگوار در معنای قدر فرمود: «هو

^۱ (۱). سید علی اکبر، فرشی، قاموس قرآن، ج ۵، ص ۲۴۶ و ۲۴۷.

^۲ (۲). همان، ص ۲۴۸.

^۳ (۳). سید محمد حسین، طباطبائی، المیزان، ج ۱۲ ص ۱۵۰ و ۱۵۱.

^۴ (۴). همان، ج ۱۹، ص ۱۰۱.

^۵ (۵). مرتضی، مطهری، انسان و سرنوشت، ص ۵۲.

^۶ (۱). محسن برقی، ج ۱، ص ۲۴۴.

الهندسة من الطول و العرض و البقاء؛ «اندازه هر چیز اعم از طول و عرض و بقا است».^۷ بنابراین، معنای تقدیر الهی این است که در جهان مادی، آفریده‌ها از حیث هستی و آثار و ویژگی‌هایشان، محدوده‌ای خاص دارند. این محدوده با اموری خاص مرتبط است؛ اموری که علت‌ها و شرایط آنها هستند و به دلیل اختلاف علل و شرایط، هستی و آثار و ویژگی‌های موجودات مادی نیز متفاوت است. هر موجود مادی، به وسیله قالب‌هایی از داخل و خارج، اندازه‌گیری و قالب‌گیری می‌شود. این قالب- یعنی، طول، عرض، شکل، رنگ، موقعیت مکانی و زمانی و سایر عوارض و ویژگی‌های مادی- حدود آن به شمار می‌آید.

پس معنای تقدیر الهی در موجودات مادی؛ یعنی، هدایت آنها [از جانب خداوند] به سوی مسیر هستی‌شان که برای آنها مقدر گردیده است و آنها در آن قالب‌گیری شده‌اند.^۸ در قرآن می‌خوانیم: «وَ الَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى»^۹ «[خداوند] آن کسی است که تقدیر کرده، پس هدایت می‌کند». البته چون انسان موجودی آگاه و با اراده است، لذا انتخاب سعادت یا شقاوت و نیز راه رسیدن به این دو، به اراده او گذاشته شده است.

بنابراین شب قدر، شبی است که همه مقدرات سالانه انسان با ملاحظه، اراده و اختیار و قابلیت‌های او تقدیر می‌گردد. شب قدر یکی از شب‌های نیمه دوم ماه رمضان است که

طبق روایات ما، یکی از شب‌های نوزدهم یا بیست و یکم و به احتمال زیادتر بیست و سوم ماه مبارک رمضان است.^{۱۰} در این شب- که شب نزول قرآن به شمار می‌آید- امور خیر و شر مردم و ولادت، مرگ، روزی، حج، طاعت، گناه و خلاصه هر حادثه‌ای که در طول سال متناسب با اراده و قابلیت انسان واقع می‌شود، تقدیر می‌گردد.^{۱۱}

شب قدر همیشه و هر سال، تکرار می‌شود. عبادت این شب، فضیلت فراوان دارد و بمرهبرداری از آن در نیکوی سرنوشت یک ساله، بسیار مؤثر است.^{۱۲} در این شب تمام حوادث سال آینده، به امام هر زمان ارائه می‌شود و وی از سرنوشت خود و دیگران با خبر

^۷ (۲). بخار الانوار، ج ۵، ص ۱۲۲.

^۸ (۳). المیزان، ج ۱۹، ص ۱۰۱-۱۰۳.

^۹ (۴). اعلی (۸۷)، آیه ۳.

^{۱۰} (۱). سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۱، صص ۳۱۲-۳۷۵.

^{۱۱} (۲). کلبی، کافی، ج ۴، ص ۱۵۷.

^{۱۲} (۳). میرزا جواد، ملکی تبریزی، المراتبات، صص ۲۳۷-۲۵۲.

می‌گردد. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «انه يترل في ليلة القدر الى ولى الامر تفسير الامور سنةً سنةً، يؤمر في امر نفسه بكذا و كذا و في امر الناس بكذا و كذا»^{۱۳}؛ «در شب قدر به ولی امر (امام هر زمان) تفسیر کارها و حوادث نازل می‌شود و وی درباره خویش و دیگر مردمان مأمور به دستورهایی می‌شود».

امام باقر علیه السلام در جواب معنای آیه «إِنَّا أَنْزَلْنَاكُمْ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَّكَةٍ»^{۱۴} فرمود: «شب قدر شبی است که همه ساله در ماه رمضان و در دهه آخر آن، تجدید می‌شود. شبی که قرآن جز در آن شب نازل نشده و آن شبی است که خدای تعالی درباره‌اش فرموده است: «فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٌ ...»^{۱۵}. در شب قدر هر حادثه‌ای که باید در طول آن سال واقع گردد، تقدير می‌شود: خیر و شر، طاعت و معصیت و فرزندی که قرار است متولد شود، یا اجلی که بنا است فرا رسد، یا رزقی که قرار است برسد و ...». ^{۱۶} بنابراین در قرآن کریم نسبت به تقدير الهی و شب قدر، توجه خاصی شده است که ارتباط ویژه جهان هستی و عالم ماده و انسان را با حق تعالی بیان می‌کند. اگر هر کس به این ارتباط اعتقاد داشته و بر طبق آن حرکت کند، به سرنوشت بسیار مطلوبی نایل خواهد شد.

پیشینه شب قدر

آیا شب قدر قبل از اسلام نیز وجود داشت؟

و آیا بعد از پیامبر صلی اللہ علیہ و آلہ ادامہ دارد؟

براساس روایتی شب قدر، اختصاص به دوران رسالت پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ و آلہ ندارد و در زمانهای گذشته نیز وجود داشته است. مجلسی رحمه اللہ از امام جواد علیه السلام نقل کرده است: «... لقد خلق اللہ تعالی ليلة القدر اول ما خلق الدنيا و لقد خلق فيها اول نبی

^{۱۳} (۴). کافی، ج ۱، ص ۲۴۸.

^{۱۴} (۵). دخان (۴۴)، آیه ۳.

^{۱۵} (۶). همان، آیه ۴.

^{۱۶} (۷). المیزان، ج ۲۰، ص ۳۸۲.

یکون و اول وصی یکون ...»^{۱۷}؛ «خداؤند شب قدر را در آغاز آفرینش جهان آفرید و در آن اولین پیامبر و نخستین وصی را هستی بخشید ...».

از طرف دیگر در حدیثی از پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ و آلہ آمده است: «ان الله وھب لامتی ليلة القدر لم يعطها من كان قبلهم»^{۱۸}؛ «خداؤند به امت من شب قدر را بخشید و احدی از امت‌های پیشین از این موهبت برخوردار نبودند». جمع این دو روایت نشان می‌دهد که اصل شب قدر از قبل بوده است؛ ولی فضایل بسیار بالایی به طور ویژه، در آن شب برای امت اسلام قرار داده شده که در امت‌های پیشین سابقه نداشته است. لذا شب قدر حقیقت و واقعیت است که در جهان هستی مقدار شده است.

از سوره مبارکه قدر فهمیده می‌شود که در هر سال، شبی است به نام «قدر» که از جهت ارزش و فضیلت برتر از هزار ماه است. در این شب فرشتگان الهی به همراه بزرگ خویش (روح)، برای هر فرمان و تقدیری که از سوی خدا برای یک سال مقدار شده است، فرود می‌آیند. از احادیثی که در تفسیر این سوره و تفسیر آیات آغازین سوره «دخان» رسیده، فهمیده می‌شود که فرشتگان در شب قدر، مقدرات یکساخه را به نزد «ولی مطلق زمان» می‌آورند و به او عرضه می‌دارند و به او تسليم می‌کنند. این واقعیت، همواره بوده است و خواهد بود.

در روزگار پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ و آلہ، محل نزول فرشتگان در شب قدر، آستان نبی مصطفیٰ صلی اللہ علیہ و آلہ بوده است و این امر مورد قبول همگان است. اما نسبت به زمان بعد از آن حضرت صلی اللہ علیہ و آلہ باید گفت: شب قدر بعد از پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ و آلہ نیز هست. علاوه بر ظهور آیات قرآن کریم در «سوره قدر» و «سوره دخان»، در روایات نیز این واقعیت به روشنی ذکر شده است^{۱۹}.

^{۱۷} (۱). بخار الانوار، ج ۲۵، ص ۷۳، روایت ۶۳.

^{۱۸} (۲). در المثلوث، ج ۶، ص ۳۷۱.

^{۱۹} (۱). به تفاسیر شیعه، مانند مجمع البیان، المیزان و تفسیر نمونه مراجعه شود.

رشید الدین میبدی (تفسیر معروف سی) می‌گوید: «برخی گفته‌اند: شب قدر، اختصاص به روزگاران پیامبر صلی اللہ علیه و آله بود و سپس از میان رفت. اما چنین نیست؛ زیرا همه اصحاب پیامبر و علمای اسلام معتقدند که شب قدر تا قیام قیامت باقی است».^{۲۰}.

شیخ طبرسی از علامان شیعی نیز در این باره، روایتی از ابوذر غفاری نقل می‌کند:

«به پیامبر خدا گفتم: ای پیامبر! آیا شب قدر و نزول فرشتگان، در آن شب، تنها در زمان پیامبران وجود دارد و چون پیامبران از جهان رفته‌اند، دیگر شب قدری نیست، پیامبر فرمود: نه بلکه شب قدر، تا قیام قیامت هست».^{۲۱}

در این مقام، از امام جواد علیه السلام تعلیمی رسیده که خلاصه آن در اینجا ذکر می‌شود.

حضرت فرمود: «خداؤند متعال، شب قدر را در ابتدای آفرینش دنیا آفرید، همچنین در آن شب نخستین پیامبر و نخستین وصی را آفرید (وجود آنها را مقدر ساخت). در قضای الهی چنان گذشت که در هر سال، شبی باشد که در آن شب، تفصیل امور و مقدرات یک ساله فرود آید».

بی‌شك پیامبران با شب قدر، در ارتباط بوده‌اند. پس از آنان، باید حجت خدا وجود داشته باشد؛ زیرا زمین از نخستین روز خلقت خود تا آخر فنای دنیا، بی‌حجت نخواهد بود. خداوند در شب قدر، مقدرات را به نزد آن کس که اراده فرموده (وصی و حجت)، فرو می‌فرستد. به خدا سوگند! روح و ملائکه در شب قدر، بر آدم نازل شدند و مقدرات امور را نزد او آورده‌اند و او درنگذشت؛ مگر اینکه برای خود وصی و جانشینی تعیین کرد. همه پیامبرانی که پس از آدم آمدند نیز، بر هر کدام در شب قدر، امر خداوند نازل می‌گشت و هر پیامبری این مرتبت را به «وصی» خویش می‌سپرد ...^{۲۲}.

(۱). کشف الاسرار، ج ۱۰، ص ۵۵۹.

(۲). ر. ل: المیران، ج ۲۰، ص ۴۷۳.

(۳). اصول کافی، ج ۱، کتاب الحجۃ، باب فی شأن انا انزلناه فی ليلة اقدر، ح ۷، در تنظیم این نوشتار از مقاله عالمنه استاد محمد رضا حکیمی سود جسته‌انم. نشریه کیهان ۱۰/۷/۷۸.